

դարել. լաւ մը կը յղկեն այս ծեփը յորում միջոցէ միջոց փոքրիկ ծակեր կը բանան, որպէս զի աւելի ուժով բռնէ նաղաշքարն: Ամբողջ երեսին վերայ կը տարածեն սոսինձը՝ բաղադր-

րուած կտաւատի իւղէ, չմարած կերէ և մարմարիոնի փոշիէ, և ապա ըստ որոշեալ ձեւոյ նկարին կը կարգաւորեն ապակեայ թիթեղները, որովք կը կազմուի նկարն:

Ի Շ Խ Ա Ն Ա Ց Կ Ղ Զ Ի Ք

(Տես յ'էջ 354)

Իրինքիրոյի կանանց մեծ վանքը, գրեթէ բոլորովին անհետ եղած է. Տեսնենք պիտի վերջը, որ քանի մը տխուր և անձեռ աւերակներ մնացած են կղզւոյն մէկ ծայրն, որ Գամարա կ'ըսուին, և են քանի մը պատերու մնացորդքն: Այսու ամենայնիւ այն վանքն այլ շատ յիշատակաց արժանի դիպուածներ ունի. և թերեւ միւս կղզւոյն վանքերէն աւելի: Եւրինիէն դատ՝ տեսած են այն խցիկները ուրիշ շատ բարձրաստիճան կանայք, թէպէտ իշխանութենէն ինկած: Մին միայն պիտի յիշեմ, որուն միջի կեանքը տխուր լոյս մը կը ձգէ Բիւզանդիոյ պատմութեան վրայ, այն է Զոյէ կայսրուհին:

Զոյէ, միջին դարուն Միսսալին¹ իւր գիշտութեամբն ցոփութեամբն, և իւր ախտերովն լցած է ԺԱ դարուն քառորդը. իրեն նման քիչ կ'ին եղած է որ այնչափ արհամարհանք ունեցած ըլլայ մարդկային կենաց, և ան-

երես յանդգնութիւն իւր զեխութեան փափաքն յագեցընելու. կոստանդին ԺԱին դուստրն էր. թոռն այն ցոփ և արիւնքաւոր թէոփանէին, որ մեռցընել տուած էր իր հոմանոյն Յովհաննէս Զմէկիկին ձեռքովն՝ նիկեփոսոս փոկաս իւր երկրորդ ամուսինը, և այսպէս ճամբայ բացած էր այդ Յովհաննէսի կայսերական աթոռն ելնելու, և իւր շնացեալ առաքաւորն մըռնելու: Մայրը հելլենացի էր, Ալիսաբիոս պատրիկին աղջիկը: Երկու քոյր ունէր. Եւդոքսիա, որ միշտ մայրապետ մնաց, և Թէոդորա, որ կայսրուհի անուանեցաւ իրեն հետ, հայրերնին մանչ դաւակ յաջորդ չունենալուն համար: Երբ այս իշխանը, գրեթէ եօթանասնամեայ, միշտ խռովեալ կայսրութիւն մը անցընելէն վերջը, որ գրեթէ բոլոր կեանքը տեւեց, և չլըրցաւ երբէք ինքզինքը պատուել տալ, իւր մեռնելու անկողնոյն մէջ, ուզեց ամուսին մը տալ իր երկու դստերաց մէկուն, որ իրեն պիտի յաջորդէին. և իր քովը կանչեց իր ընտրածը, այսինքն Ռոմանոս Առգիւրոս նպատրիկը, որ Երուսաղեմացի կ'ըսուէր: Այս

1. Միսսալին Հոկտաիանոսի թոռանը աղջիկը Կղզիոսի կ'ինը, անուանի իր ցփութեամբը և անդթութեամբն, որ վերջապէս սպաննուեցաւ Քրիստոսի 48 թուականին:

1. Գօմ. Երեք Հատմ.

մարդս արդէն ամուսնացած էր և իւր կինը շատ կը սիրէր։ Օրհասական կայսրը, անգուժ մինչև իւր վերջի վայրկեաններուն, քանի մը ժամ տուաւ իրեն ընտրելու կամ այս նոր ամուսնութիւնը, և կամ կուրուքութիւնը։ Եւ որովհետև Ռոմանոս տարակուսեալ չէր կրնար որոշմունք մը տալ, իւր կինը ինքզինքը զոհեց, մագերէ կտրեց և գնաց վանքի մը մէջ փակուեցաւ։ Ռոմանոս, որ այս վեճմ գործն զինքը ազատ կը թողուր, ակամայ կամեք ամուսնացաւ իրեն բռնի հարկադրուած կնոջ հետ։ Առատանդին առաջ թէնդուրային որոշած էր, որ երկու աղջկանց կրտսերագոյնն էր, աւելի չիտակն ըսելով՝ աշխարհի մէջ ապրողներուն շուաղ տարեցն էր։ Ասիկայ, առաքինի և համեստ, յանձն չառաւ ամուսնանալ այնպիսի մարդու մը հետ՝ որուն կինը դեռ ողջ էր։ Թէպէտ պատրիարքը, և Սուրբ պալատին քահանայն, այսինքն մատրանապետը, ամենին արգելք մը չէին գտներ։ Զոյէ երիցագոյն աղջիկը աւելի դիւրաւ զիւր ընդ գտնուեցաւ։ Հարսանիքը անսիլապէս կատարուեցաւ և կայսրը երեք օրէն վախճանեցաւ։

Այս տարօրինակ հարսին առթիւն դժբաղդ Ռոմանոս գահէր ելաւ. տարեց աղջիկ, քառասունեութ տարեկան, և մինչև այն տունն պալատին կանանդին մէջ քաշուած կեանք մը անցուցած էր, միշտ հակողութեամբ, ինչպէս պալատին խնամ սովորութիւնը կը պահանջէր հոն գտնուած ներքինեաց կասկածոտ ներկայութեան տակ, որով վերջի աստիճանի դրգուած էր իւր անյագ բնութիւնը։ Անձանթիւն զգացումը և իւր յիսնամեայ հասակին եռանդը ընդունել պիտի տային իրեն որ և է ամուսին մը՝ որ իրեն դիմացն ելնէր։ Ռոմանոս Առգիւրոս¹, թէպէտ վախճուած տարուան, բայց գոն վայել-

լուչ կերպ, և վեհանձն կերպարանք մ'ունէր։ Այսպիսի միութիւն մը թըշուառ և անպտուղ եղաւ։ Առգիւրոս, որոյ տարիքն պաղեցուցած էր բնութիւնը, ամեն ջանք ընելէն վերջը իր հակակրութեանը յաղթելու՝ իրեն բռնի տրուած կնոյ դէմ, համադուեցաւ որ յաջորդ ունենայու ալ յոյս չկայ, մէկդի ձգեց Զոյէն, և ոկսաւ իր բերմանը համեմատ թագաւորել, այսինքն կտրիճ զինուորի պէս. թէպէտե բաղդը իր ջանքը մատնեց, և միանգամայն յերմեռանդ եկեղեցի չիւնող եղաւ։ Իսկ իր կողմանէ Զոյէն ամեն ճիգն թափեց կորսնցուցած աւտենը վատարկելու. և չիտակ իր երկու մեծ յօժարութեանց հտեէն ըլլալու, այսինքն իշխանութեան փառասիրութիւնը և մանաւանդ իւր կիրքն յագեցնելու։ Իր թէնդորա քրոջը վերայ սաստիկ նախանձոտ, որուն ժողովրդեան սիրելի ըլլայն, առաքինութիւնքն, և նաև իրեն դէմ եղած անդադար ծածուկ նենգութիւններն զինքը անհանգիստ էլ ընէին, յաջողեցան այս իշխանութիւնն ալ ապստամբութեան գործի մը մէջ մատնակից ուսկել տալ, և մագերէ կտրել տալով, Պետրիոնի վանքին մէջ փակել, որ Ռակեղլիւրոյ եղերն շինուած էր։ Վերջը իրեն հոմանի ընտրեց ստորին ցեղէ փառասէր մը, գեղեցիկ գէմբով, թէպէտ վերնոտութիւն ունէր, և որ կրցած էր հաւատացնել տարփացեալ կայսրուհւոյն, իբր թէ մեծ աէր ունէր իրեն վրայ։ Այս տարօրինակ մարդը որ լուսնայափոխ մ'էր, և հրապարակաւ ամբաստանեալ իբր դրամանեց, եղբայր էր Պափղագոնացի ներքինոյ մը՝ ցովհաննէս անուն, որ շատ ատենէ ի վեր Առգիւրոսի ծառայութեան մէջ գտնուած էր, և իւր տիրոջն իշխանութեան հասնելովն, եղեր էր սննեկապետ, ներկայացուցիչ և խնամակալ որբոց։

Միւրայէլ, այս էր նոր մտերմին

1. Պատմութեան մէջ Ռոմանոս Գ։

անուանը, շատ լաւ գիտէր՝ որ յանդգ-
նութեամբ ամէն բանի կը հասնուէր։
Մեծ պալատին մէջ, և քիչ ատենէն
կայսրուհւոյն հետ ունեցած մտերմու-
թիւնն մէկու մ'ալ դադարնի չմտալով,
բազմախնդիրն ալ իւր երեսպաշտներն
ունեցաւ։ Կայսեր իմաց տուած էին.
բայց նա իւր ճշմարիտ ամուսին, մոռիկ
չբռաւ ամենին տրուած ազգարարու-
թեանց։ Երկու սիրահարք մէջերնին
որոշեցին զկայսրը մէջտեղէն վերցնել.
կամաց կամաց ազդող թոյն մը տուաւ.
Չոյէ իր էրկանը։ Խեղճը յետին աս-
տիճանի հիւծման մէջ ինկաւ։ Կա-
պուտցած, շնչասպառ մարմինը մաշած՝
մեռելի մը կը նմանէր, մագերէ թա-
փեցան, ակռաները ինկան։ Բայց իւր
կորովի բնութիւնը զինքը կը բռնէր,
և իւր մահը շատ կամաց կու գար դա-
ւակիցներուն համար։ Ապրիլի 11ին
1034ին աւագ հինգշաբթի օրը, երբ
խեղճ մարդը բազմեցի մէջ էր, հետը
գտնուած ներքինիները վրան յարձը-
կեցան գլուխը ջուրին մէջ խօթեցին,
երկայն ատեն, և երբ վեր առին ար-
դէն կիսախեղդ եղած էր։ Անկողնոյն
վրայ պառկեցուցին, ուր բոլոր օրը
մարածի պէս անցուց։ Արքունիքն ուշ
իմացաւ և միայն իւր հոգեվարքին
ներկայ գտնուեցաւ։ Չոյէ անարժան
կիներ վերջապէս ազատ մնալով՝ ամե-
նէին հոգ չբռաւ գոնէ քիչ մը ցաւ ցու-
ցնելու, և ականջ չկախելով իւր ա-
մենէն կամակատար կողմնակիցներուն
խրատուցը, որ կ'ըսէին քիչ մը ժա-
մանակ համբերէ, որ գէթ կասկած-
ները ցրուին, կայսեր վախճանելէն
քանի մը վայրկեան վերջը փնտռել
տուաւ իւր տարփածուն որուն կայսե-
րական զգեստները հագուեցուցին,
ծիրանի կօշիկները դնել տուին, և
Չոյէ յիսուններեք տարեկան, գահի
մը վրայ անոր քովը նստած, կայսր
հռչակեցին։ Աւագ հինգշաբթի գի-
շերն էր որ Աւագ ուրբաթին կը լուս-
նար. պսակի արարողութիւնը միայն

մնացեր էր. մարդ զրկեցին մեծ եկե-
ղեցին պատրիարքը կանչելու, որ եր-
կրորդ օրուան առաւօտեան ժամուն
ներկայ էր։ Նա եղածներուն անտեղեակ
վազեց պալատը, կարծելով որ Ռոմա-
նոս հոգեվարք կոյսրը զինքը կը կան-
չէր, մեռած գտաւ զայն, և իրեն տեղը
ուրիշ մը կայսր նստած։ Քիչ շատ հաս-
կըցաւ, և տեսնելով որ հնազանդելէն
զատ ուրիշ ճար չկայ, կատարեց անմի-
ջապէս անոնց կամքը, ևս առաւել երբ
Չոյէ և Միքայէլ իրեն զատ զատ 50 ա-
կան ոսկի տուին։ Քսանուչորս ժա-
մուան մէջ Չոյէ եղբր էր պրի և դար-
ձեալ կարգուած։

Միքայէլ Դ. Պափղազդոնացի անուա-
նեալ, շատ աւելի նուաստ էր Ռոմա-
նոս Գէն, անկէ աւելի ալ երջանիկ
չեղաւ ընտանեկան յարաբերութեանը
մէջ։ Չոյէն ալ ամենեկին օգուտ չգտաւ
իր գործած ոճիրէն։ Հետաքրքրելի
գլուխ մը կրնայ գրուիլ այն ժամա-
նակի բարուց վրայ, որ կայսրութեան
ամենէն այլանդակ ժամանակն է։ Թով-
հաննէս ներքինին որ Ռոմանոսին
գէմ եղած բոլոր գործոց հոգին էր,
զօրաւոր բնութեամբ մը և անխիղճ,
իրական իշխող եղաւ յանուն եղբօրը,
անոր տեղը կառավարելով։ Իսկ նոր
կայսրն իւր հիւանդութենէն ընկճեալ,
որուն տագնապներն սկսան օր օրուան
վրայ աւելի յաճախել և սաստկանալ,
թշուառ խղճահար մը եղաւ, ճշմարիտ
բուզանդացի խղճահար մը, կէս մը
վատ խղճով մը իւր ոճրին վրայ գո-
ղալով, կէս մ'ալ ուզելով բժշկութիւն
գտնել իր հիւանդութեանը, որ զինքը
բաւական կը չարչարէր, ինքզինք կրօ-
նական բայց կարգէ դուրս տղայա-
կան կրթութեանց տուաւ։ Սուրբ
Դեմետրիոսի Սելանիկի զինուորական
սրբոյն մեծ ջերմեռանգութիւն մը
սկսաւ, և շատ անգամ անոր գերեզ-
մանին ուխտի կ'երթար։ Քիչ ատենէն
ամէն հաղորդակցութիւն կտրեց կայս-
րուհւոյն հետ, ոչ այնչափ կ'ըսէ բա-

բեմիտ լըբոյ, հակակրութիւնէն կամ խղճմտանքէն, որչափ իր հոգեւոր հարցը խրատներովը, որ ուրիշ մահացուցման հետ այս ապաշխարանքն ալ գրած էին, իւր ապօրինաւոր կեանակցութիւնը քաւելու համար:

Այս թշուառ կրօնամոլն՝ պատառուտուն զգեստով՝ ճգնաւորաց և աղքատ կրօնաւորաց ետեւէն էր, և պալատը կը բնակեցընէր զանոնք, կը համբուրէր, ոտքերնին կը լուար, բռնի նշատեցընել կու տար իր գահուն վրայ, կամ կայսերական անկողնին մէջ կը պառկեցնէր. իսկ ինքը անոնց ցնցուտիքը հադած քովերնին դետինը կը պառկէր տախտակի մը վրայ, և բարձի տեղ քար մը միայն կը գնէր: Իսկ Ջոյէն, որուն զգայութիւնքն կարծես թէ այլայլեր էին մտաց պայծառութիւնը, բոլորովին ներքինւոյն ազդեցութեան տակն ինկաւ, որ յովոզեցաւ զինքը ամէն գործերէ հեռու բռնել, ի դուր պառաւ իշխանուհին կ'ընդգիմանար, ՚ի դուր ջանաց թունաւորել այն դժնդակ մարդը, եօթը տարի, որ իր խեղճ էրիկը ապրեցաւ՝ չկրցաւ իր ազատութիւնը ձեռք ձգել, և կատարեալ գերութեան մէջ էր. իր ամէն շարժումներուն վրայ կը հակէին, չէր կրնար մինչև բաղնիք երթալ առանց հրաման առնելու: Բաժնած էին զինքը իր ներքինինքէն, և իւր օգնականն կնիկներէն. անոնք որ իրեն հետ կ'ուզէին խօսիլ՝ պէտք էր որ հրաման առնուին իրեն պահապան տըրուած զօրաց գնդապետէն, զոր մեծ պաշտօնեայն կ'ընտրէր:

Եւ երբ վերջը ամենուն յայտնի եղաւ որ Միքայէլ իւր երկայն հոգեվարքին վերջին աստիճանը հասած էր, միշտ չարչարուելով սաստիկ ջրգողութեամբ, և սատանաներուն կարծած շարունակ այցելութենէն, և ալ չէր կրնար երկայն ապրիլ, և Ջոյէ ի հարկէ կառավարութիւնը ձեռք պիտի առնուր, նենգամիտ ներքինին՝ զգա-

լով որ այս բանս որչափ մեծ վտանգ մ'էր իրեն, դեռ բաւական ազդեցութիւն ունեցաւ այս կնոջ վրայ, զոր անսովոր կերպով դիւթած էր, նոր անձնագոհ մ'ալ ընել տալու անոր: Բռնի տկամայ կամք պէտք եղաւ որ մահամբձ Միքայէլի խնդրելովը, զոր Յովհաննէս անոր ըսել տուաւ, ըստ բիզանդական սովորութեան, նոր ժառանգ մը որդեգրէ, որ կայսեր և Յովհաննէսին քեռորդին էր, իրենց Մարիամ քրոջը որդին Այս մարդս որ կայսրութեան մէջ նոր սկսաւ յիշուիլ, Միքայէլ կ'անուանէր, իր մօրեղբօրը պէս, որուն ժողովուրդը ծիծաղելու համար Calafat մականունը դրեր էին, իր հօրը Ստեփանոսի արուեստին անուամբ, որ Պոլսոյ նաւահանգստին մէջ նաւերը ձիւթոտող էր, պարագայից բաղդն գինքն կայսեր աներձագ և պատրիկ ընելէն առաջ:

Ջոյէ ճնշեալ այս նոր տիրոջ ձեռքին տակ, զոր անգիտակցութեամբ ինքն իրեն տուած էր, ամեն բանի հաւանեցաւ ծերակուտին, մահամբձ կայսեր և ժողովուած պալատականաց ներկայութեամբը պէտք եղաւ որ կայսերական գահուն վրայ նստի Պլաքեռնի Սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցւոյն մէջ, և կատարէ որդեգրելու հանգիսական արարողութիւնը. պարտաւորեցաւ բաղկացըլ մէջ բռնել, և ծնկան վրայ նստեցընել իրեն բռնի տրուած հակառակորդը, և հրատարակել որ իւր որդին կը սեպէր: Այն միջապէս կայսրորդի հրատարակուեցաւ կայսրէն, և ծափահարեցաւ ժողովրդէն:

« Այս երկու տիտղոսներու » վրայ, կայսրորդի և օրինաւոր կայսրուհոյ որդի, կ'ըսէ լըբոյ, որոնցմէ մէկը իբր իւր բաղդը կը հաստատէր, միւսն զինքն կ'ազնուացընէր, մինչ Յովհաննէս ներքինին կ'ուրախանար որ իր ընտանեաց մեծութիւնը բոլորովին կը հաստատուէր, ընդ հակառակն ա-

նոր շուտ անկմանը պատճառ եղաւ՝ Այս այլանդակ հանդիսէն քանի մը օր վերջը, թշուառ լուսնոտը բոլորովին սպառած այն օրուան կրած ճիւղէն և շարունակ լուսնտութեան հարուածներէն, որ իր խելքն ալ այլալլածէին, վախճանեցաւ, 10 դեկտեմբեր 1041, Սուրբ Անարծաթից բառած կողմայի և Դամիանոսի բժշկացի վանքն, ուր որ ինքզինքը փոխադրել տուած էր, և ճգնաւորի մը խրատովը մազերն ալ կտրել տուած։

Արդէն տեսնե՞ր որ շատոնց ի վեր Միքայէլ՝ կրօնաւորի կեանք մը կ'անցրնէր, և Զոյէն իր առաջատուն հեռացուցած էր, կը հասկցուի որ այս բռնի ամուրիութիւնը կայսրուհւոյն շատ հաճելի եղած չէր, և որ 'ի զուր բողոքեց։ Միքայէլ հաստատ կեցաւ իւր մտքին վրայ, և երբ իւր հոգեվարութիւնը իմացուեցաւ, իշխանուհին, որ յիւրաւի քիչ մը սէր պահած էր մինչև ետքի ատենները իրեն նախկին հոմանուոյն վրայ, որ իրեն հոգևոր փեսան դարձած էր, լայով և հետիոտտ անցաւ մայրաքաղաքին մէջէն, և շունչը հատած ներկայացաւ այն վանքը ուր որ Միքայէլ կը մեռնէր։ Դռները գոց գտաւ, հոգեվարը չէր ուզած զինքը տեսնել, նեանքէն 'ի մահ անցաւ միշտ այն չափազանց բարեպաշտութեան զգացմամբ, և տղայամիտ և խիստ զրոյժմամբ, ութը տարիի չափ թագաւորելէն վերջը, Մեռնելէն քանի մը վայրկեան առաջ, ինքզինքը փոխադրել տուած էր վանքին եկեղեցւոյն խորանին առջև, ուր որ հոգին աւանդեց։

Զոյէ կայսրուհւոյն արդէն երկայն կենաց վերջն աւելի ևս օտարոտի եղաւ։ Նաւ ձիւթոտողի որդին հաւատարիմ մնալով աւանդութեանց իր նա-

խորդաց շատերուն, որք ըստ բազդի ելած էին կոստանդիանոսի աթոռը, իւր որդեգրուելուն արարողութեան ատեն, սրբոց մասունքներու վրայ երգում ըրած էր, որ Զոյէն իր մօրը պէս յարգեր պիտի։ Աթոռը նստածին պէս՝ իր առջի գործն եղաւ հեռացրնել այն ամենքը որ քիչ կամ շատ իր բարձրանալուն օգնէր էին, Յովհաննէս ներքինին աքսորուեցաւ, մեծամեծներէն շատերը, որոնց մէջ էին Միքայէլ Դին ազգակիսնաց մեծ մասը, վնասուեցան մայրաքաղաքէն, և կամ կրճատեցան։ Վերջը նոր կայսրը ծերակուտէն քանի մը հոգի վաստակելով, և տեսնելով որ լաւ ընդունելութիւն գտած էր ժողովրդէն, Զատիկի կիրակին և հետեւեալ կիրակին Մեծ եկեղեցին ըրած հանդիսական թափօրներուն մէջ, կարծեց որ կըրնար ալ աւելի զօրաւոր հարուած մը տալ։ Զոյէ յանկարծակի գիշերանց բռնուեցաւ զինեալ մարդիկներէ, որ իր որդեգրած որդւոյն ծառայութեան մէջ էին, և բռնի նաւ դրուելով բանտարկուեցաւ Բրինքիբոյի մեծ վանքը, որ անուանի եղած էր արդէն Եռինէի հոն բնակած ըլլալով։ Հոն կայսրուհւոյն մադիրը կտրեցին, 'ի նշան որ բոլորովին բաժնուած էր կենդանի աշխարհէն։ Շատ մեծ յուսահատութեամբ բռնի ընդունեցաւ այդ փոփոխութիւնը։ Դժբաղդաբար հոս ալ, ինչ պէս միշտ, յիշատակագիրը որ հետաքրքիր չեն գտնուած պատմութեան հազար ու մէկ փոքրիկ մանրամասութեանց, որ արդէի պատմաց այնչափ փափաքելի էր գիտնել, բոլորովին լուռ կեցած են այս տարօրէնակ գիպուածին մանրամասնութեանց վրայ, և կը բաւականան միայն եղածներն պարզ յիշել, և միայն կը պատմեն, թէ Միքայէլ Զիւթոյն բերել տուաւ կայսրուհւոյն երկայն միւրաւ գոյն մազերը, ապահով ըլլալու համար, որ իր հրամանները կատարուած էին։

1. Ոմանք 'ի ժամանակագրաց այս տարօրինակ որդեգրութիւնն Միքայէլ Պափղագոսնացւոյն մեռնելէն վերջը եղաւ, կ'ըսեն։

Այնպիսի գգույթով ինչ օգուտ չբերաւ այդ թշուառ, բաղդախնդրին։ Որոշոյ խնամակալ Յովհաննէս ներքինին՝ թէպէտ նորէն իշխանութեան չհասաւ, վերջն ալ աշուրները կուրցընել տուաւ նոստանդին Մոնոմախոս, քայց նոյն քանը չեղաւ Զոյէին, և Բրինքերոյն վանքի բնակութիւնը՝ զոր այնչափ կ'ատէր, քիչ ատեն տեկց։ Զոյէ, չափ մը ցոփ իշխաններուն պէս, միշտ բարեխիտ և ներողամիտ գտնուած էր ժողովրդեան։ և իր ժողովրդականութիւնը հաստատուն մնացած էր մայրաքաղաքին դամկին մէջ, որ խմբակներ իրիստ չէր դատեր կայսրուհւոյն բարքը։ Երբ Միքայէլ՝ կայսրուհւոյն դէմ՝ աքսորանքի վճիռը հասցնեց, մեծ ապստամբութիւն մ'եղաւ, և սկսան « Մահ ձիւթաողորն, պոռալ, չենք ուզեր պիղծ ձիւթաողորն, կ'ուզենք Զոյէ մօրերնուս հնազանդիլ. երկայն կեանք Զոյէի օրինաւոր կայսրուհւոյն, երկայն կեանք Զոյէ և Թէոդորա կայսրուհեաց »։ Պալատը կոխեցին ապստամբները, մինչդեռ պատարհարգը և ծերակոյտը բերել կու տային թէնդորա իշխանուհին Պետրիոնի վանքէն, ուր որ շատ ատենէ ի վեր Զոյէն աքսորած էր զանիկայ, և կը տանէին Մեծ եկեղեցին թափ գնելու անոր գլուխը։

Միքայէլ ջանաց խռովութիւնը դադարեցնելը, Զոյէն Բրինքերոյն բերել տուաւ, և ժողովրդեան զինքը ցըցուց թագը գլուխը։ Ժողովրդեան կատաղութիւնը կուրցած էր, խռովութիւնը շատ մեծցած էր։ սոսկալի կռիւ մը սկսան։ Զիւթաողորն որդին կատաղութեամբ ինքզինքը պաշտպանեց իր պալատականաց և պահապաններուն գլուխ կենալով, որոնց հրամանատարն էր կորիծն Գատաքալոն որ յաջողութեամբ յաղթեց էր իտալիոյ Նորմաններուն։ Երեք հազար ապրաւտամբ մեռան. երեք օր կոտորածէն վերջ իշխանուհւոյն կողմնակիցները

յաղթող ելան։ Միքայէլ թողով Զոյէն ազատ Սրբազան Պալատան մէջ, առ տունաց կանուխ իր եղբորը կոստան, գինին հետ փախան Սգուդիոն վանքը, ուր մագերանին կտրել տուին և կրօնաւորի կապայն հագան, յուսալով որ կայսրուհւոյն վրէժէն կ'ազատին։ Կայսրուհին միշտ ներող էր, բաւական էր որ զինքը ազատ ձգէին ուղածին պէս ապրելու, միտքը ներել էր, քայց բռնադատուած էր ընկերակից ընդունիլ իր թէնդորա քոյրը, և պալատին մէջ պահել այս պառաւ իշխանուհին, զոր ժողովուրդը կը սիրէր իր քաջածիշուառութեանց համար, և տուրքի տեղ դրած էին։ Կրօնամոլ կայսրուհին այնչափ տարիներ վանքին տըխրութեան մէջ ապրելէն դառնացած՝ չկրցաւ կառավարելու փափաքին դէմ դիմանալ։ Մինչդեռ Զոյէ պալատին պատուհանէն կը յորդորէր ժողովուրդը՝ որ կ'ուզէին այն թշուառաց մահը, և կը ջանար բարկութիւնն ի շնչենել, թէնդորա փութացուց քաղաքապետը որ փախչողներուն աչքերը կուրցընեն։ Ժողովուրդը պատգամաւորին ետեւէն կը վազէին, և հասան իրեն հետ Սգուդիոնի վանքը։ Եկեղեցւոյն խորանէն դուրս քաշեցին Միքայէլը և իւր եղբայրը, ուր պահուրած էին, փողոցներուն մէջէն քաշկռտելով և շատ մը նախատինք ընելով տարին հրապարակ մը, ուր որ երկուքն ալ ցիցի կապեցին, և սոսկալի վճիռը կատարուեցաւ։ Վերջն ալ վանքը փակեցին։ Զոյէին որդեգրածը տարիէ մը քիչ տեւել թագաւորած էր։

Մյն ատեն սկսաւ այն անսովոր կառավարութիւնը երկուց պառաւանց. մէկն արդէն կրկին անգամ այրի, թէպէտ և առաջին անգամ կարգուած էր գրեթէ պառաւած միւսն, առջիննէն ալ տարիքն առած եօթանասնամեայ պառաւ մը, որ կեանքն ամբողջ վանքին մէջ անցուցած էր։

մէկն ինքզինքը բոլորովին տուած ա-
մէն ցոփութեանց, ամեն ոճիրներու
վարժ, միւսն աւելի պարկեշտ, բայց
իր վստական կեանքին մէջ տպաւո-
րուած էր ամեն նախապաշարմամբ և
աւելորդապաշտութեան տկարամտու-
թեամբ: Բայց զարմանալին այն է՝
որ պատմիչները գրեթէ ամենքն կը
միտաբանին ըսելու, որ այն քանի մը
ամիսները, յորում՝ երկուքը միայն
կառավարեցին կայսրութիւնը, խա-
ղաղութեան երջանիկ ժամանակ մ'ե-
ղաւ. իրենց մատակարարութիւնը ի-
մասաւոր և արդար էր, այնպէս որ
կարծեալ թէ ժողովրդեան համար կարճ
ոսկեգար մ'եղաւ, այնչափ թշուա-
ռութեանց մէջ՝ ելումուտը կարգի
դրուեցաւ, դատաստանները շիտակ
սրուեցան. այս երկու իշխանուհիներն
ունկեղբորութիւն կու տային անխտիր
ամենուն, իրենց թիկնապահից մէջ
քովէ քով նստած, թագաւորական
աթոռներու վրայ, ոսկեղէն պալատին
մեծ սրահին մէջ:

Այսչափ լաւութիւն չէր կրնար եր-
կայն տեսել, կրակոտ Զոյէն բանի
տեղ չդնելով իր վաթսուներեք աւելի
դարունները, մտածեց դարձեալ նոր
ամուսին մ'ունենալ. Այս տարօրի-
նակ կիներ, որ կարծեալ առաջ հանել
կ'ուզէր բնութիւնը, աչք ձգեց ա-
ռաջ կոստանդին Տալասէնի վրայ, նը-
շանաւոր մարդու մը, որ ութը տարիէ
ի վեր տէրութեան բանտարկեալն էր,
կարծեցեալ դաւաճանութեան մը հա-
մար: Բայց առաջին տեսութեան ի-
մացաւ իսկոյն՝ որ ուղիղ բնութեամբ
մէկն էր, անկարող ամթալի համա-

խոհութեան մը. անոր համար շուտ
մը դարձեալ զրկեց Տալասէն իր բան-
տը, ու դարձաւ իր հին սիրահարնե-
րուն խմբին, որք բազմաթիւ էին.
Անոնց մէջէն ընտրեց ուրիշ կոստան-
դիանոս մը, սենեկապետ և մատակա-
րար, որ իր պալատին մէջ մասնաւոր
պաշտօնին համար Արթուրին անուա-
նեալ էր, այն է՝ հազ կորոող եւ զոր
չառ սիրած էր առաջ, այսինքն իր
երիտասարդութեան ատեն ու Բայց
գժբախտաբար՝ իր սիրածն անկէ ի
վեր կարգուած էր, և իր կինը որ
այնչափ դիւրին զիջանող չէր, ինչպէս
ժամանակաւ եղած էր Ռոմանոս Առ-
գիւրոսինը, վերջ տուաւ այդ դժուարին
կացութեան, իր էրիկը թունաւորե-
լով: Այն ժամանակ Զոյէ խռովեալ,
բայց ոչ վհատեալ՝ աչքը դարձուց եր-
րորդի մը՝ որ երկու առաջիններուն
անունը կը կրէր: Կոստանդին Մանու-
մախոսն ալ կայսրուհւոյն սիրելիներէն
մէկն եղած էր, անմիջական Միքայէլ
Պափղագոնացիէն առաջ, և այն ատե-
նէն ի վեր երկայն ժամանակ խիստ սքե-
ստանաց մէջ ապրած էր Մետրիլինէ
կղզին. Զոյէ առաջ Հեղադայի դատա-
ւոր անուանեց զայն, վերջը շուտ մը
կանչել տուաւ, և պսակուեցաւ. անոր
հետ եկեղեցւոյ հրամանաց՝ դէմ, որ
երրորդ պսակն ազգապիղծ կը հա-
մարէր: 12 Յունիս 1042 ին Ալէքսանդր
պատրիարքը թագ դրաւ մեծ Ե-
կեղեցւոյն մէջ նոր ինքնակալին գլու-
խը: Այս կերպով Թէոփոթ մեկդի
ձգուած, կրսնցուց բոլորովին իր
իշխանութիւնը, և մինակ պահեց կայս-
րուհւոյ առեւերոյթն անունը:

(Շարադարեի)

